

1. Mis on tõde - veritas?

Klassikaline tõe määratlus ütleb: „veritas est adaequatio rei et intellectus“.

Eesti keelde võime seda tõlkida nii: „tõde on *tegelikkuse* ja *mõistuse* adekvatsioon“.

„Adekvatsioon“ võiks eesti sõnadega väljendatult olla: „õigesse vastavusse seatud olemine“ ehk, lühemalt, „õigesse vastavusse seatus“ .

Nõnda saaksime sellise tõe määratluse: „tõde on *tegelikkuse* ja *mõistuse* õigesse vastavusse seatus“.

See tähendab, et on kaks asja: *tegelikkus* ja *mõistus*, ja tõde on teatud suhe nende vahel.

See on selline suhe, milles *tegelikkus* on **alus** ja *mõistus* on selle aluse **esitus**.

Esitus peab järgima ja peegeldama *alust* ning ka sobima *alusega*.

Kui ta teeb seda õigesti, siis me saame öelda, et selles esituses on tõde või et see esitus on tõene.

Tõde võib puududa kahel viisil: kas mõistus ei näe üldse tegelikkust või näeb seda küll, aga ei ole sellega kooskõlas. Esimesel juhul tõde ei ole ja selle asemel on pimedus. Teisel juhul ei ole tõde samuti, aga selle asemel on ebatõde.

Eesti keeles on lisaks sõnale „tõde“ olemas ka sõna „tõsi“. Esimesel pilgul võib paista, et nad on sünonüümid. Kuid sõna „tõsi“ kasutamine on teistsugune. Asi väärrib pikemat arutelu. Lühidalt öeldes aga on tõsi tõde ühes kindlas kontekstis, inimestevahelises toimimises. Selle märkuse võlgnen ma Toomas Helbile.

2. Kust me leiame tõe?

Üldjuhul käib tõde inimese *mõtete* kohta ja selle kaudu ka inimese *sõnade* kohta.

Mõte on mõistuses ja kui teda väljendatakse, siis ta on lause.

Niimoodi on tõde muuhulgas osade lausete tunnus. Lause saab olla tõene või väär.

Selles mõttes on tõel tegemist loogika, teiste teaduste ja üldiselt inimestevahelise sõnalise suhtlemisega.

Võib paista, et tõde on ainult mõtetes, mida väljendavad laused. Näiteks „tahvel on must“ või „kabel on ilus“. Tänapäeval valitsebki tendents mõista tõde ainult selles mõttes.

Aga, kui me vaatame asju tähelepanelikumalt, siis saab üksiku asja esitus mõistuses samuti olla tõene või väär.

Meil võib olla tõene või väär mõiste millegi kohta. Näiteks kui me teame õigesti, mis on kabel ja mida ta teenib, et see on palvekoht, siis meil on olemas tõene kabeli mõiste.

Mõlemal juhul – nii mõistete kui ka lausete puhul – on **aluseks tegelikkus** ja selle **esitus** on *mõistuses*.

Tõde on aga ka mujal. Me leiame tõe või vale ka inimese tegelikkusest. Me räägime „tõeline ema“, „tõeline isa“, „tõeline õpetaja“, „tõeline politseinik“. See ei käi mõtte ega lause kohta, vaid tegelikkuse kohta. See tähendab, et tõde (või vale) asub ka elus, meie hoiakutes ja tegudes.

Sel juhul on meie endi tegelikkus: inimene, tema elu, tema hoiakud ja teod *esitus*, mis peab sobima teise, *aluseks* oleva, tegelikkusega.

See teine tegelikkus, mis on *alus*, on Jumal, Jumala mõistus ja Jumala kava meie kohta.

Nõnda võib tõde olla mitte ainult meie mõtetes, vaid ka meie elus.

Kui *meie* (esitus) järgime ustavalt *Jumala seadust ja tarkust* (alus), siis on meie elus olemas tõde. Kui me ei järgi Jumala tarkust ega ole sellega koolkõlas, siis siseneb meie ellu vale.

Meie sees on asjad, mis sõltuvad otse Jumalast, ja teiselt poolt on ka asju, mis sõltuvad meist endast:

Otse Jumalast sõltub meie loomus, meie võimalused, meie potentsiaalsus.

Meist endist sõltuvad meie otsused, see, mida me teeme oma võimalustega.

Meis on igal juhul olemas tõde selles mõttes, et meie loomuses olemasolev sobib *Jumala kavaga*.

See aga, kas meie *tegudes* on olemas tõde või mitte, sõltub sellest, kas me järgime oma otsustes *Jumala tarkust* või mitte.

3. Mida teha tõega?

Tõde on meil vaja selleks, et üldse elada. Tõe alusel on meil üleüldse kontakt tegelikkusega. See käib niihästi tõe kohta meie mõistuses kui ka meie tegudes.

Ilma tõeta ei saa me võtta vastu otsuseid või me otsustame valesti.

Selleks et meie oma eluga jõuaksime Jumalani, on meil vaja teada mitte ainult tõe maailma kohta, vaid ja eelkõige tõe Jumala kohta ning meie endi kohta Jumala kavas.

Pärispatu tõttu oleme kaotanud olulise osa juurdepääsust nendele tõdedele.

Ja siin kohtubki tõde meie usuga.

Sest Jeesuse elutöö oli anda „tunnistus tõe kohta“ (Jh 18:37). Ta on „Sõna, mis sai lihaks (...), täis armu ja tõe“ (Jh 1:14). Jeesus ütles: „Mina olen tee ja tõe ja elu“ (Jh 14:6) ja „tunnetate tõe, ja tõe vabastab teid“ (Jh 8,32).

Siin on meil „tegelikkuse ja mõistuse õigesse vastavusse seatus“ ja õige aluse esitus uues tähenduses.

Heebreakeelses Piiblis väljendab tõe sõnajuur „mnt“ tähendusega „olla vägev, usaldusväärne, ohutu“. Sellisele tegelikkusele saab rahulikult tugineda kui kindlale alusele. Siit on ka tulnud sõna „amen“ – „nii on“, „olgu nii“.

Eestikeelses Piiblis antakse praegu heebrea sõnajuure „mnt“ vasteks kõige sagedamini sõna „ustavus“:

„Ma laulan Issanda heldusest igavesti, ma kuulutan oma suuga su ustavust põlvest põlve. Sest ma ütlen: Igaveseks sa ehitasid helduse, taevastesse sa rajasid oma ustavuse.“ (Ps 89:2-3)

Ladina traditsiooni põhitõlkes Vulgatas leiame aga sõna „ustavus“ asemel samas kohas hoopis sõna „veritas“ (tõde). Niimoodi mõisteti Piibli tõde klassikalise tõe määratlusega kooskõlas olevana.

Samas hakati aga hiljem väitma, et klassikaline arusaam tõest on Piibli arusaamaga vastuolus. Selle mõttekäigu sisu ei pruugi siiski olla tõene.

Meie taevane Isa teab, mida on meil vaja selleks, et me jõuaksime Isakoju.

Meil on vaja teed, mis oleks see ainuke, õige ja kindel.

Meie Isa andis meile selle tee Jeesuses. Samas andis Ta meile ka tõe.

Sellest ajast peale ongi meil olemas alus, millel käia.

Tõde, mille me võtame vastu Jumala käest, teeb meie elu niisuguseks, et me saame püüelda kindlalt taeva poole, ettetulevatest takistustest hoolimata.

Niimoodi saab tõde „tegelikkuse ja mõistuse õigesse vastavusse seatusena“ samaks asjaks kui tõde Jumala ustavusena ja see teeb meie teekonna kindlaks.

Dominikaani vaimsuses on tõe taotlemine alati olnud oluline. Me oleme kutsutud andma tunnistust tõe kohta jutlustamises ja oma ordu eluga. Sellepärast ongi dominikaani vaimsus nii universaalne ja üldkehtiv.